

ושילשת את גבול ארצך

כתוב בפרשתנו :

תִּכְיֶינָה לְךָ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלְשֶׁת אֶת גְּבוּל אֶרֶץ אֲשֶׁר יִנְחִילְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לְנוֹס שְׂמָה כָּל רֵצֶחַ. וְזֶה דְבַר הַרְצָח אֲשֶׁר יָנוֹס שְׂמָה וְחֵי אֲשֶׁר יָכָה אֶת רֵעֵהוּ בְּבַלְי דָּעַת וְהוּא לֹא שָׂנָא לוֹ מִתְמַל שְׁלֹשׁ. וְאֲשֶׁר יָבֵא אֶת רֵעֵהוּ בַּיַּעַר לְחֹטֵב עֵצִים וְנִדְחָה יָדוֹ בְּגִרְזֹן לְכָרֶת הָעֵץ וְנָשַׁל הַפְּרִזִּל מִן הָעֵץ וּמָצָא אֶת רֵעֵהוּ וְנָתַתּוּ הוּא יָנוֹס אֶל אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְחֵי. פֶּן יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הַרְצָח כִּי יָחֵם לָבֹב וְהִשְׁיִגוּ כִּי יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכְהוּ נֶפֶשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפָּט מִוֶּת כִּי לֹא שָׂנָא הוּא לֹא מִתְמַל שְׁלֹשׁ. עַל כֵּן אֲנֹכִי מְצַוְךָ לֵאמֹר שְׁלֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לְךָ (דברים יט ג-ז).

מכאן שיש הוראה להציב שלוש ערי מקלט בארץ ישראל לאורכה, כך שיתחלק לשלושה אזורים: כל אזור הוא עיר מקלט עם חלק מהאורך בצפון ובדרום. איך יש לבצע חלוקה זו? רש"י, בהסתמך על הנאמר בגמרא, מסביר את הוראה זו כך: "שיהא מתחילת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט, כשיעור מהלך שיש ממנה עד השנייה. וכן משניה, לשלישית. וכן מן השלישית, עד הגבול השני של ארץ ישראל". כך שלמעשה, מחלקים את אורכה של ארץ ישראל לא בשלוש אלא בארבע, כפי שהוא כותב: "כלומר שמתחלקת הארץ חלקות רחבה של ארץ ישראל לארבעת רבעים"¹.

ואז נשאלת השאלה: "מאי שנא מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי, ומאי שנא מציעאי דמקרבין?"². חלוקה זו איננה שוויונית, באשר היא מקלה על המתגוררים בין ערי המקלט ומחמירה על אלה שמתגוררים קרוב לגבול הצפוני או דרומי.

במילים אחרות, החלוקה תהיה שוויונית ממש אם היו מחלקים את אורכה של ארץ ישראל לשישה חלקים שווים, חלק אחד מהגבול - צפוני ודרומי - לעיר מקלט, ושני חלקים בין שני ערי מקלט. אז, ממוצע המרחק בין כל אזרח לעיר מקלט הסמוכה היה שווה.

הגמרא מתרצת: "אמר אביי: בשכס נמי שכיחי רוצחים". זאת אומרת שההפליה שבין תושבי הקצוות לבין תושבי המרכז נובעת מזה שבמרכז יש יותר רוצחים מאשר בקצוות.

על תירוץ זה של הגמרא יש קודם כל להקשות שערי המקלט אינן מיועדות לרוצחים מזידים אלא לאלה שהרגו אדם בשוגג. כך שואל - ומיישב - הריטב"א:

אם תאמר, וכיון דמזידידי הם ערי מקלט למה, ויש לומר דרמאים היו ופעמים שמזידידי ומראים עצמם כשוגגים. הלכך מרבין להו ערי מקלט, לפי שיהיו קולטות את כולם, ואחר כך נבחין איזה שוגג ואיזה מזיד, דאי אפשר שלא יהיו לפעמים ביניהם שוגגים.³

זאת אומרת שיש צורך בערי מקלט רבים כדי לקלוט את הרוצחים מכל סוג. רק אחרי חקירה מעמיקה תהיה אפשרות לברר מי הרג בזדון ומי הרג בשוגג.

אלא שמתעוררת שאלה חמורה נוספת: מדוע העובדה שכמות הרוצחים במרכז הארץ גדולה יותר מאשר בקצותיה צריכה להשפיע על המרחק שעל הרוצחים ללכת כדי להגיע לעיר מקלט הסמוכה? הרי עדיין יש הפליה לרעה למי שמתגורר בגבול ביחס למי שמתגורר בין שתי ערי מקלט: בממוצע, הראשון נאלץ ללכת מרחק כפול מאשר השני! מה זה משנה שיש יותר אנשים באמצע הארץ מאשר על יד הגבול?

אלא יש לומר שחז"ל התכוונו למזער את סך-הכול המרחק שהרוצחים בכללם היו צריכים ללכת כדי להגיע לעיר מקלט, גם אם בכך אוכלוסייה מסוימת יוצאת נפסדת. ניתן להביע זאת בצורה מתמטית, בצורה פשוטה, כדלהלן:

¹ רש"י על מכות ט ע"ב ד"ה ושלשת.

² בבלי מכות י ע"א.

³ חידושי הריטב"א מכות ט ע"ב.

נכנה a : אורך ארץ ישראל מהצפון לדרום.

n_1 : כמות הרוצחים בקצוות.

n_2 : כמות הרוצחים בין ערי המקלט.

אם נחלק את אורכה של ארץ ישראל ל-6 חלקים, כל הרוצחים יצטרכו ללכת בממוצע $\frac{a}{12}$, כך שבסך-הכול

כמות ההליכה שלהם תהיה $\frac{a}{12} \cdot (n_1 + n_2)$. ואם נחלק אותה ל-4 חלקים, אלה שבקצוות ילכו $\frac{a}{8}$, ואילו

אלה שבין ערי המקלט $\frac{a}{16}$, כך שכמות ההליכה תהיה $\frac{a \cdot n_1}{8} + \frac{a \cdot n_2}{16}$. נחשב את התנאי הדרוש עבור

n_1, n_2 כך שהשיטה השנייה תהיה עדיפה :

$$\frac{a \cdot n_1}{8} + \frac{a \cdot n_2}{16} < \frac{a}{12} \cdot (n_1 + n_2)$$

$$\Rightarrow \frac{n_1}{8} + \frac{n_2}{16} < \frac{n_1 + n_2}{12}$$

$$\Rightarrow \frac{6 \cdot n_1 + 3 \cdot n_2}{48} < \frac{4(n_1 + n_2)}{48}$$

$$\Rightarrow 6 \cdot n_1 + 3 \cdot n_2 < 4 \cdot n_1 + 4 \cdot n_2$$

$$\Rightarrow 2 \cdot n_1 < n_2$$

$$\Rightarrow n_1 < \frac{n_2}{2}$$

זאת אומרת כי השיטה שאומצה על ידי חז"ל עדיפה בתנאי שאוכלוסיית הקצוות קטנה מחצי האוכלוסייה הפנימית.